

De Eraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1891 (Staatsblad N°. 124).

Zondag 26 September 1897. N°. 1031.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonneementen en Advertenties aan den Uitgever J. A. WOLMER, Bureau N. Z. Voorburgwal 44, te Amsterdam. Inzendingen die later dan Dinsdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f 1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonneementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertenties: van 1 tot 6 regels 20 Cent; voor elke regel meer 15 Cent. Aanvragen en vernieling van Heftdegenen en Verlagen van Verzoeken 10 Ct. p. regel.

Van de gemeene Gratie.

DERDE REEKS.
XVIII.

En het kindken wies op, en werd gesterkt in den geest, en vervuld met wijsheid; en de genade Gods was over hem. Lukas 2: 40.

De grenslijn is alsoo scherp en duidelijk getrokken. Er is tweerlei. Voorerst is er het mysterie der *Vleeschwording* als zodanig, en hierna heeft de gemeene gratie niets uitstaande, zelfs niet wat de persoon van de maagd Maria betreft. Maar in de tweede plaats volgt op de *Vleeschwording* wat Johannes noemt: *het wonen onder ons*, en dit nu is zonder de belijdenis der gemeene gratie onverklaarbaar. Bij de beschouwing van Jezus' geboorte, als van zijn verschijning onder Israël dreigt van twee zijden gevaar. Van de ene kant is men geneigd den Christus alleen uit het absolute wonder te verklaren, zonder dat er gerekend wordt met de gesteldheid van het menschelek leven waarvoor hij optrad; terwijl van de andere zijde op dien samenhang tusschen Jezus en zijn omgeving zoo eenzijdige nadruk wordt gelegd, dat men ten slotte den geheelen Christus uit zijn afkomst en omgeving waant te kunnen verklaren, en niet rust eer het absolute wonder in den Christus geloofend is. Bij toegeven nu aan de eerste bedoelde neiging behoudt ge niets over dan een Goddelijke verschijning, die scherp tegen al het menschelek om hem heen afsteekt, en daardoor ook buiten uw eigen leven blijft staan. Verloopt ge daarentegen op den tweede doolweg, dan wordt ten slotte alles in den Christus menschelek en verliest ge den Zoon Gods om niets dan den Rabbi van Nazareth toe te houden. Daarom nu mag noch aan de ene noch aan de andere wijze van behandeling voet worden gegeven. De gespannen eenzijdige *bovennatuurlijke* behandeling laat u den Christus, maar ontleent u aan Jezus, terwijl de week, eenzijdig *menscheleke* beschouwing u den Christus aan uw ziele ontrooft, om u niets dan een zekeren Jezus te doen overhouden. Toch kan het geen verwondering baren, dat de beschouwing van den Middelaar beurtelings naar de ene en dan weer naar de andere zijde overhelde. De verwarloozing van het leerstuk der *algemeene genade* was ook hieraan schuld, en eerst door het leerstuk der *gemeene genade*, ook op den Christus der Evangelien toe te passen, wordt het mogelijk, zoowel eenzijdig het absolute wonder van zijn *Vleeschwording*, als anderzijds zijn ingaan in onze levensgemeenschap, of wil men, zijn *wonen onder ons*, tot zijn recht te laten komen.

Van geloovige zijde was meest de eerste fout begaan. Men aanbad in den Christus het absoluut Goddelijke van zijn persoon, en het even absoluut Goddelijke in het wonder zijner *Vleeschwording*, maar had voor zijn aansluiting aan onze menscheleke levensgemeenschap ternaauwernood een oog. In de korte schetsen, die men hier en daar van de verschijning van den Heiland gaf, viel alle nadruk op de wonderen die hij deed en op de Goddelijke orakelen, die van zijn lippen beluisterd werden. Zoo deed men weinig anders, dan een kort uittreksel leveren uit wat de Evangelisten ons mededeelen; een uittreksel dat dor, schraal en zonder leven was, en vaak meer op een

lijst van gebeurtenissen, dan op een sprekend levensbeeld geleek. Anderen sloegen daarom den nog altoos beteren weg in, om de verhalen der vier Evangelisten, zooveel doemlijk naar tijdsorde in elkander te schakelen, iets waaruit de dusgenaamde Evangelische Harmonieën of Synopses geboren werden. Op de catechisatie gebruikte men vaak een soort vragenboekjes, die dit weinig samenhangende nogmaals verbrokkelden, en elk den indruk van een samenhangend geheel deden teloor gaan. Gelukkig dat de gemeente onderwijl nog steeds ijverig het Evangelie zelf las, en daaruit het levende beeld van den Christus in zich opnam. De gebrekkige, eenzijdige behandeling toch van de verschijning van den Christus druiste zoozeer tegen de *wezenlijke* verschijning van den Heiland in, dat men bij Lukas lezende, dat Jezus' toenaam in grootte en in wijsheid en in genade bij God en de menschen, in den meest eigenlijken zin met die woorden geen weg wist; er deswege liefst overheen las; en, kon men ze niet ontwijken, ze door kunstmatige uitlegging zoogoed als wegcijferde.

Van ongeloovige zijde daarentegen klampte men zich van oudsher liefst aan de andere wijze van behandeling vast. Ook waar men de volstrektheid van het wonder in Jezus' persoon en verschijning nog niet aanstonds brutaalweg loochenen durfde, daar stelde men dit wonder toch steeds meer in de schaduw, en legde er zich op toe, om wat men noemde Jezus' *menschelek* te maken en uit zijn menscheleke omgeving te verklaren. Maar gaandeweg werd men stouter, en vooral in onze eeuw is men toen tot het schrijven van biografieën van Jezus gekomen. Wat toen onder den naam van het *Leven van Jezus* door Strauss en Renan, en zoo ook ten onzent door Meyboom, om nu slechts de meest bekende namen te noemen, geleverd werd, is, zoo al niet uit eigen lezing, dan toch bij gerucht, ook onder de gemeente wel bekend. Zoals men een *Leven van Willem den Zwijger*, of een *Leven van De Ruyter*, of een *Leven van Napoleon* schreef, zoo ook moest het *Leven van Jezus* in beeld worden gebracht. En daar nu een goede biografie er vooral naar streeft, om de ontwikkeling van het karakter van haar held, en uit die ontwikkeling *plus* zijn omgeving, ons zijn gedrag en handelwijze te verklaren, legde men er zich in deze *Levens van Jezus* voornamelijk op toe, om geheel het optreden van Jezus uit zijn volk, uit zijn afstamming, uit zijn opvoeding, uit de destijds in Israël bestaande toestanden, uit de idealen en droombeelden van zijn volk, en uit de personen in zijn omgeving te verklaren. Ten leste moest alles verklaard worden. Zoo riep men de phantasie te hulp, en verliep in wat, zonder overdrijving, de historische roman mag heeten. Een proces dat al verder ging, en eerst tot rust kwam, toen men al het wonderbare ordinar, al het bovennatuurlijke natuurlijk had gemaakt, en ten slotte Jezus *onder ons deed wonen*, ja, maar door hem aan ons beeld geefde te maken, in steed dat wij zouden vervormd worden naar het beeld van den Zoon Gods. Het einde was dan ook, dat Jezus als één onzer werd, een zichzelf misleidend, en alzoo zondig menschenkind.

Dit was niet het verloop in alle *Levens van Jezus*, die het licht zagen. Zoo heeft ten onzent wijlen de hoogleraar Van Oosterzee een nobele poging aangewend, om

tegenover deze vervalschte voorstelling een *Leven van Jezus*, naar eisch van de Evangelien, te plaatsen, en zoowel aan hem, als aan zijn geestverwanten in het buitenland, die zulk een tegemijn groeven, komt voor die uitnemende bedoeling onze dank toe. Mits men slechts om het uitnemende der bedoeling, zich niet zelf lokken late naar het doolpad, waarop zij afzwierden. Feitelijk toch poogden ook zij *biografie* te zijn, en konden het op dit standpunt kwalijk voorkomen, dat hun arbeid steeds in de schaduw van dien hunner tegenstanders bleef staan. Wie een biografie van Jezus begerde, zag zich door het streven van Strauss en Renan veel beter bevredigd. Dat waren wezenlijke levensbeschrijvingen en levensverklaringen, die min of meer aan de eischen van een gewone biografie poogden te voldoen. Wat daarentegen Van Oosterzee en anderen als tegengif boden, stelde zich wel aan, als zou het ook biografie zijn, maar het was het niet; of althans niet dan halfslachtig en ten deele. Het bovennatuurlijke, dat alle verklaring weigert, werd geplaatst naast het natuurlijke, dat dan aporistisch verklaard werd. Zoo faalde het aan eenheid. Men verkreeg brokstukken van een beeld, maar geen beeld in het schoon der eenheid, en de droeve uitkomst was, dat wie neigde tot het ongeloof er niet door van zijn ongeloof genceerd werd, terwijl wie eerst nog vast in zijn geloof stond, zich allengs wende aan een opvatting van Jezus' leven, waarvoor hij een andere oplossing vroeg, dan Van Oosterzee en zijn geestverwanten hem boden. Ook hier was men in de oude fout vervallen van alle apologetiek, die over de beginselen heenglijdt. Men liet zich namelijk door den vijand op zijn terrein slokken, en op dit terrein verloor men den slag. Organisch-verklarende levensbeschrijving van Jezus is met de geloovige erkenning van het bovennatuurlijke in hem onvereenbaar. Zelfs de levensbeschrijving van een Christenman of vrouw, in wier leven door aangrijpende bekeerung aanmerkelijke breuke geslagen werd, is slechts tot op zekere hoogte denkbaar. Maar ze moet ganschelijk feil gaan, waar men haar methode poogt toe te passen op hem, die het Beeld des Vaders was, en die juist omdat hij *niet* uit ons menschelek geslacht en menschelek leven opkwam, ook niet uit onze menscheleke levensgemeenschap kan worden verklaard. Hem daartoe te willen verklaren, is feitelijk zijn zending tot de wereld loochenen. Niet wij kunnen hem verklaren. Hij verklaart ons.

Is het uit dien hoofde begrijpelijk, dat de gemeente der geloovigen zich, geleid door geestelijk instinct, met zekeren weerzin van deze *Levens van Jezus* heeft afgewend, en moet het worden toegegeven, dat de poging om zulk een biografie te leveren van orthodoxe zijde gestaakt werd, en thans almeer principieel veroordeeld wordt, toch volgt hieruit geenszins, dat men alzoo niets beter zou hebben te doen, dan tot de oude gespannen stijfheid in de voorstelling van Jezus terugkeeren. Ook de worsteling der geesten, die in deze *Levens van Jezus* aan het licht trad, liet een vrucht voor 's Heeren volk achter, en de godgeleerde wetenschap is het aan den Christus niet minder dan aan zijn Gemeente verschuldigd, om met die vrucht winste te doen voor de kennis van zijn naam. En dit nu is metterdaad mogelijk, indien de betekenissen

van de *gemeene genade* voor het geheele *wonen van den Christus onder ons*, in het rechte licht mag worden gesteld.

Particuliere genade, dit spreekt vanzelf, is den Christus niet toegekomen. Particuliere genade zaligt den zondaar, niet den Heilige Gods. Als er dan ook in Luk. 2: 40 staat, dat de genade Gods over hem was, en in Luk. 2: 52, dat hij toenam in genade bij God en bij de menschen, is noch in de eerste noch in de tweede uitspraak aan *particuliere* genade te denken. In de eerste uitspraak is onder *genade* niets anders te verstaan, dan die bijzondere goedgunstigheid Gods, die der engelen vreugde is, en die ook op Adam in het paradijs vóór den val rustte; terwijl in de tweede uitspraak reeds de bijvoeging *»bij God en bij de menschen«* toont, dat hier niets anders bedoeld kan zijn, dan uitgelokt en opgewekt welgevallen. Is alsoo alle *particuliere* genade bij den Christus uitgesloten, dan mag de inwoning en inwerking van den Heiligen Geest in den Middelaar, het hem gegeven zijn van den Heiligen Geest *»niet met mate«*, en wat dienaangaande meer in de Evangelien wordt uitgesproken, nooit anders dan of van ambtelijke zalving, of van persoonlijke gemeenschap worden verklaard. Deze gemeenschap van Jezus' menschelek bestaan en menschelek bewustzijn met het Goddelijk leven en de Goddelijke kennis mag niet vergeleken worden met de wijze waarop wij als wedergeboren kinderen Gods in dit leven gemeenschap met het Eeuwige Wezen genieten, maar ware alleen voor vergelijking vatbaar met de gemeenschap, die Adam vóór den val, de engelen buiten val, en de gezaligde na zijn verheerlijking in het eeuwig Koninkrijk bezitten kan. Geheel gaat deze vergelijking natuurlijk nooit op, want de gemeenschap met en de kennis van God kwam bij Jezus uit zijn personele vereeniging met den Vader en den Heiligen Geest voort, en blijft daarom steeds geheel eenig in haar bestaanswijze. Slechts in zooverre mag dan ook op deze vergelijkingen gewezen, als ze ons een denkbeeld geven van een gemeenschap tusschen onzen geest en den Geest van God, buiten inmenging van zonde, en alzoo zonder particuliere genade.

Maar kan deswege bij Jezus van particuliere genade geen sprake wezen, heel anders staat het met de *gemeene genade*. Ook een engel heeft nooit deel aan de particuliere genade, eenvoudig wijl een gevallen engel onredbaar, en een zalige engel nooit gevallen is. Maar als een engel uitgezonden wordt tot dienst, en alzoo in ons menschelek leven optreedt, is het voor dien engel toch niet hetzelfde in welke omgeving hij verschijnt. Vergelijk om u dit duidelijk te maken, maar het optreden van de engelen in Sodom, te midden van de daar schrikkelijk uitgebroken onge-rechtigheid, met de verschijning van de engelen in Bethlehems velden, om in hun hemelschen zag Gods welbehagen over menschen uit te roepen. In Sodom alles hun tegen de borst stuitend, niets dan gruwel en menscheleke schande; en daarentegen in Efrata's velden de bekoring van het schoon der natuur, een stel van aantrekkelijke tafereelen van menschelek leven, niets dat stuit, en alles dat aantrekt. Zelfs een engel had bij zijn vluchtige verschijning, als we ons zoo mogen uitdrukken, het profijt van wat de gemeene genade aan vrede en vreugde onder

menschen in stand hield. En geheel ditzelfde nu is; en in nog veel sterker mate, op onzen Heiland toepasselijk. Juist de verschillende graad waarmee de gemeene gratie op het menschelek leven inwerkt, om er de onge-rechtigheid in te stuiten, en er de ellende van te temperen, brengt teweeg, dat de levens-toestand bij het ene volk een geheel andere is, dan bij het andere, en bij hetzelfde volk, naar gelang van tijd en levenskring, zeer verre uiteenloopt. Zelfs nu, na straks negentien eeuwen, is de levens-toestand bij de wilde stammen op Nieuw-Guinea een gansch jammerlijke, zoo ge dien vergelijkt met het levensmilieu, waarin Jezus optrad. Dat onderscheid nu was voor het volbrengen van het Middelaarswerk van onzen Heiland allerniast onverschillig. Denkt ge u den Christus opgetreden onder een stam, waarbij nog het kunnibalisme heerschte, zoo zou de opkomst van de kerk des Nieuwen Verbonds kortweg ondenkbaar zijn geweest. We hebben hier dus niet van doen met iets bijkomstigs of toevalligs, maar met een onderscheid dat voor geheel het optreden van Jezus van het uiterste gewicht was. Een levens-toestand met zeer zwakke werking der gemeene gratie ware voor het optreden van den Heiland geheel ongeschikt geweest. Zeggenlijk kon zijn optreden dan eerst zijn, als hij optrad in een land en bij een volk en in een levens-kring, waarin de vrucht der gemeene gratie zeer aanmerkelijk was. En zoo mag dan, zonder zweem van overdrijving, gezegd, dat in zeer beduidende mate profijt van de gemeene gratie ook aan Jezus voor de vervulling van zijn Middelaarsambt op aarde is toegekomen.

Dat zulk profijt trekken van de vrucht der gemeene gratie mogelijk is, ook waar, gelijk in Jezus' hoogheilige persoonlijkheid, volkomen afgescheidenheid van de zonde bestaat, verklaart zich uit het karakter zelf, dat de gemeene gratie in onderscheiding van de particuliere genade draagt. De particuliere genade is *persoonlijk*, de gemeene gratie *algemeen*. Dienvolgens raakt de particuliere genade uitsluitend de kern van het innerlijke zielsleven, maar strekt de gemeene gratie zich tot geheel ons menschelek leven in al zijn openbaringen uit. Het slijb der gemeene gratie bezinkt in geheel de bedding van het leven, in de zeden en gewoonten, in de algemeene volkstoestanden, en vormt alsoo het stroom-bed, waardoor de stroom zich heen beweegt. Aan het goede hierdoor teweeggebracht, en hierdoor in den volkstoestand aanwezig, heeft alzoo een legelijk deel, die onder zulk een volk leeft, geheel afgezien van zijn persoonlijke gesteldheid of persoonlijke hoedanigheid. Een land waar veiligheid voor personen en eigendommen bestaat, vertoont hooger graad van gemeene gratie dan een volkstaat, waarbij ieder nog op zijn zwaard leeft. Maar is eenmaal zulk een gewenschte toestand van orde en landvrede ingetreden, dan komt het profijt hiervan ook ten goede aan den dief en booswicht, zoolang zijn misdad niet ontdekt werd. Het persoonlijke leven komt hierbij alzoo ganschelijk niet in aanmerking. Waar de gemeene gratie een gewenschten volkstoestand in het leven roept, biedt die gewenschte toestand zijn vrucht aan een iegelijk, die te midden van zulk een volk verkeert. En op dien grond moet gezegd dat van particuliere genade bij Jezus geen sprake kon zijn, maar dat de vrucht der gemeene gratie ook hem

De Martelaren.

CCXXXIX.

JUAN GONZALEZ.

Juan Gonzalez was een beroemd prediker, alomte in het schoone Andaluse bekend. In de Godgeleerdheid, zoolka de Roomsche kerk die leerde, overtrof hij zijne tijdgenooten. Dit werd hem echter eene ijdele eere, toen hij de Heilige Schrift leerde kennen en God hem de oogen opende voor haren waren, zaligenden en heiligen inhoud. Van dat oogenblik af zocht hij eene andere kennis. Dat dit invloed had op zijne prediking werd spoedig gemerkt. In al zijne preken toch, trachtte hij bij zijne hoorders het vertrouwen op goede en verdienstelijke werken te ondermijnen, terwijl hij den eenigen weg der zaligheid verkondigde door de rechtvaardigmaking, welke is door het geloof in Jezus Christus. Met wat geestdrift kon hij getuigen van de voldoening van Jezus Christus als de eenige bewegende oorzaak tot zaligheid! Met wat warmte kon hij wijzen op den eenigen Borg en Middelaar. En terwijl hij zoo sprak, was hij zich ten volle bewust, dat de vijanden der waarheid niet zouden rusten, voordat zij hem gedood zouden hebben.

Hij werd ook gevangen genomen en de inquisitie herkende in zijne belijdenis terstond den geestverwant van Juan Ponce de Leon, zijnen vriend. Het vonnis liet niet op zich wachten.

Den nacht vóór zijne terechtstelling, twistte hij met de

Theatijnen (monniken) en zendingen der inquisiteurs zoo krachtig, dat dezen verlegen wegblepen.

Toen hij het kasteel van Trianon verliet, om zich naar de strafplaats te begeven, was hij vergezeld van twee zijner zusters, over wie het zelfde vonnis des doods was uitgesproken, terwijl zijne moeder en een zijner broeders, in den kerker wachtten op het vonnis, dat een volgenden keer ook aan hen zou worden voltrokken. Op zijnen weg naar het schavot, toonde de martelaar niet de minste ontsteltenis over zijn lot. Integendeel; met geloofsmoed zag hij de menschen, die hij vroeger in den weg des Heeren onderwezen had aan en begon luide aan te heffen de woorden van Psalm 109, o God mijns lots, zwij niet. Want de mond der goddeloozen en de mond des bedrogs zijn tegen mij opengedaan, zij hebben met mij gesproken met een valsche tong enz. Toen hij op het schavot stond toonde zijn gelaat noch zijne houding enige verandering. Doch hij kon niet meer spreken, want men had hem een bal in den mond gestoken, omdat hij eene zijner zusters, wier week hart en zwak genoeid hij kende, vrijmoedig troostte en tot volharding vermaande.

Nadat hun zijn vonnis voorgelezen was toonde hij niet de minste ontroering. Willig droeg hij zijne ontwijding als priester, blijde nam hij het San blinto en de papieren muts aan. Wel wist hij, dat de wereld hem in dit gewaad zou verachten en smaden, maar voor God en Zijne heilige engelen was het hem een feestkleed, waarmee hij ter hemelsche bruiloft mocht gaan. Daarop vroeg men al de martelaren de twaalf geloofsartikelen op te zeggen. Niemand weigerde. Doch toen men bij de woorden: *»Ik geloof eene heilige algemeene Christelijke kerk«* wilde gevoegd hebben de woorden: *»eene Roomsche kerk«*, wezen allen dat eenparig af. De priesters en monniken trachten vooral de vrouwen over te halen, de genoemde woorden nog uit te spreken. Toen zij bij Gonzalez' zusters kwamen gaven

dezen ten antwoord, dat zij zouden zeggen, wat hun broeder zeide. Dit antwoordden zij niet, omdat zij twijfelden wat Gonzalez zou zeggen, maar om hem te verlossen van den bal, die hem het spreken belette, niet twijfelende, of hij zou dan rekenschap geven van zijn geloof. De prop werd verwijderd en Gonzalez sprak zijne zusters en alle anderen moed in, terwijl hij den priesters ten antwoord gaf, dat hij de gewenschte woorden niet zou spreken. Daarop werden allen gewond en aan het vuur prijsgegeven, terwijl de beulen schreeuwden, dat de martelaren hun geloof aan de Roomsche kerk hadden beleden, een leugen, waarvoor zij niet terugdedden, om toch maar den schijn van Rome's eere te redden.

CORNELIA, MARIE EN JUANNE BOHORGUES.

Deze zusters stierven tegelijk met twee andere vrouwen, met name Isabella de Baina, Maria de Virues, den marteldood te Sevilla, in den jare 1559. Wat de zusters betreft, zij waren allen, evenals hun lotgenooten, vrouwen, die den Heere vreesden en een godsaligen wandel volgden. Cornelia de Bohorgues was bovendien zeer geleerd. De Latijnsche taal leerde zij, om den Bijbel te kunnen lezen, aangezien de Roomsche kerk toen als nu verbod den Bijbel in de moedertaal te lezen. De geleerde Dr. Agedius (Gill), van wien wij later nog zullen spreken was haren onderwijzer geweest en pleegde van haar te zeggen, dat hij nooit van haar heenging, zonder iets uit haar gesprek geleerd te hebben.

De monniken, vooral de Dominicaner monniken, die met haar gedurende hare gevangenschap redetwisten, verwonderden zich over hare grote geestesgaven en de vlugheid, waarmee zij hunne gronden tusschen de peilen en de weerleggen. Wat zij eens in den Bijbel gelezen had, onthield zij en

wist zij steeds goed te pas te brengen. Ontzaglijke pijn-ingen had zij te doorstaan. Bij een deser noemde zij den naam van hare zuster Juana de Bohorgues, van wie zij erkende dat zij een enkelen keer de samenkomsten der geloovigen had bijgewoond. Terstond werd deze de gemalin van Frans Varquez, heer van Higueros, een zeer beroemden man, in de evangelenis geworpen. Aangezien zij toen een kind onder het hart droeg, werd zij in 't begin niet zoo hard behandeld als de andere. Maar acht dagen na de geboorte des kinds ontam men haar dit en behandelde haar streng, zoolka de inquisitie gewoon was te handelen. Zij had geen troost dan een jong meisje, dat bij haar bleef tot zij verbrand werd. Juana werd als hare zuster op de pijnbank gelegd en op de gruwelijke wijze gepijnigd. De touwen smeden haar door het vleesch tot op het been toe. Ook werd zij op een bank gelegd, een doek over haar gansche gelaat gespreid en daarna den mond voortdurend met water gevuld. Toen zij naar haar eel teruggebracht was, had de martelares zooveel geleden, dat zij 8 dagen later overleed.

Marie de Bohorgues bleef evenals hare zusters getrouw aan 's Heeren Woord en stierf eindelijk den marteldood met Cornelia de Bohorgues, Maria de Virues en Isabella de Baina. Het huis van laatstgenoemde, dat als verzamelp-laat der geloovigen had gedield, werd tot den grond toe geslecht, en op de plaats daarvoor een marmeren zuil opgericht, als waarschuwend teken tegenover de ketterij en hare gevolgen. Doch al kon men de martelaresen haar aardse huis afbreken, de hemelsche woningen, waarin de Heere haar haalde na haren dood, was haar in eeuwigheid niet te ontrukken.

DE GAAY FORTMAN.

in niet geringe mate is ten deel gevallen.

Ja, we moeten verder gaan. Voor de verschijning van den Zoon Gods kan ook die vrucht der gemeene gratie geen toevallige baten zijn geweest. Reeds het kind van God verwerpt elke voorstelling, alsof er in zijn levensverwickelingen oot iets bijkomstigs of onverschilligs zou zijn, en uit diepe overtuiging belijdt hij veelmeer, dat Gods *bijzonderste* voorzienigheid alle ding en alle omstandigheid, tot in het kleinste toe, alzoo voor hem besteld, bestierd en geregeld heeft, dat het algeheel zóó zijn moest als het is, om Gods raad met hem te volvoeren. En waar dit nu reeds van elk kind van God geldt, en dus ook geldt ten opzichte van de vrucht die de gemeene gratie voor elk kind des Heeren afwerpt, daar dwingt alles u als vanzelf tot de belijdenis, dat dit derhalve ook, ja, in nog sterkere mate, moet gelden bij die *allerbijzonderste* voorzienigheid Gods, die geheel het leven en de verschijning van den Christus omringt.

De stroom der gemeene gratie beweegt zich uit het paradijs, door het leven der volkeren, niet voort in dertel spel, maar volgde de door God haar voortgeteekende lijn, en groef onder het voortuutsen zelf de bedding uit, die God voor de gemeene gratie verordend had. Alleen aldus ontstond er voor de volkeren een historie. Is nu de verschijning van den Christus het middelpunt dier historie, waarop alle lijnen van het verleden uitloopen, en waarvandaan lijnen voor wat daarna komt, uitgaan, dan moet er tusschen dat proces der gemeene gratie en het optreden van den Heiland ook verband hebben bestaan; een verband niet eerst in de uitkomst, maar reeds in Gods voorzienig bestel. Dan sloot de Christus zich niet aan de toen bestaande omgeving aan, omdat de gemeene gratie in Palestina destijds juist dien toestand in het leven had geboepen; maar dan sloot omgekeerd die levensomgeving zich aan Jezus aan, omdat doelende op zijn komst en verschijning, de werking der gemeene gratie alzo besteld was. Dan nam Jezus het niet alzo, omdat het nu eenmaal zoo was, maar dan *was* het zoo, omdat het alzo voor Jezus' verschijning zijn moest. Dan was geheel onze ontwikkeling op hem gericht, op hem doelende, op hem uitlopende, en in hem de reden en oorzak van haar gang vindende. Dan was het levensmilieu waarin Jezus optrad, juist zóóals het zijn moest, om zijn verschijning en zijn optreden te dienen, en vond Jezus de levensgemeenschap, waaraan hij zich aansloot, juist zóó als die zijn moest, om die aansluiting mogelijk te maken.

Let er toch wel op, dat elke omgeving en elke toestand, waarin iemand optreedt, *speciaal* is, en een *eigen, bijzonder* karakter draagt. Een algemeene menschelijke toestand, een algemeene menschelijke levensgemeenschap is er niet, en is niet denkbaar. Het was destijds in Israël anders dan bij welk volk ook, en het was er anders dan het bij datzelfde volk vroeger was geweest. Ja, het was anders in Galilea dan in Judea. Anders in Jeruzalem dan in Bethleem. Hoezeer Jezus dan ook de algemeene menschelijke natuur heeft aangenomen, en in geheel zijn betekenissen van Verlosser als middelbaar voor alle geslachten, alle naties en alle eeuwen optreedt, kon hij zich toch niet anders aansluiten dan aan dien éénen bepaalden volkstoestand, gelijk die in één bepaald tijds-gewicht zich voordoet. Hij nam dus wel onze algemeene menschelijke natuur aan, maar *zijn* *toen* *onder* *ons* kon niet anders dan een zeer speciaal karakter dragen, het karakter van den in dat land, toentertijd bestaanden toestand. Alleen in de vormen van dat toenmalige leven, in dat bepaalde land, komt hij uit, en daarin heeft hij zijn heerlijkheid geopenbaard, en van daar is het gerucht dier heerlijkheid tot ons uitgegaan. Juist dit nu sluit elk denkbeeld van de toevallige en bijkomstige uit; en dan eerst vindt onze zoekende geest bij het grijpen naar het beeld van Jezus rust, als we vastelijk gelooven, dat die toenmaals in Palestina bestaande levensvormen en levensomstandigheden, in den loop van de ontwikkeling der gemeene gratie, zoodanig waren, als God ze voor de verschijning zijns lieven Zoons op aarde van eeuwigheid af verordend had.

„Vergetende de zielen”.

Vergetende de zielen der discipelen, en vermanende, dat zij zouden blijven in het geloof, en dat wij door vele verdrukkingen moeten ingaan in het Koninkrijk Gods. Hand. 14:17.

Kunt gij, geestelijk, o, zoo povere, arme en schamele mensch, kunt gij een *ziel*, de ziel van uw broeder, *sterken*? Of is het *sterken* eenen *ziel*, dan niet, buiten uw macht, Gods heilig privilege? Iets wat God aan zich hield, en wat niet toekom aan eenig creatuur?

Voorts, wat is het: *een ziel te sterken*? Niet ze te winnen, te troosten, te stemmen of haar ten gids te zijn; neen, maar *sterk* te maken een *ziel* die zwak was; of is dit niet, haar sterkte, kracht, mogendheid in te sterken?

En dan, in de derde plaats, de niet minder spannende vraag: Hoe komt er bij? Hoe raakt, hoe treft ge de ziel? En als er een *sterken* van een *ander* *ziel* is, waarin bestaat die *sterking* dan?

Een drietal vragen, waartegenover we beginnen met het feit der heilige historie te stellen. Zoo te Lystre, als te Iconie, en te Antiochie, zocht Paulus met Barnabas de mannen en vrouwen op, die zich voor Jezus verklaard hadden, en ze deden dit: *vergetende de zielen*, en vermanende, dat zij zouden blijven in het geloof, en dat wij door vele verdrukkingen moeten ingaan in het Koninkrijk Gods.

Een zeggen, waarin tweemaal ligt. Voorreest

een bericht van het feit, en ten andere aanwijzing van hetgeen dit feit beteekende; uitdrukking van wat het was, juist daarin toek bestaand voor ons de hoogte waarde van alle heilige historie, dat ons niet alleen gemeld wordt wat gebeurde, maar dat we tevens het woord, de uitdrukking beluisteren, die ons het gebeurde verklaart.

Paulus met Barnabas traden op en bewerkten iets; en nu zegt de Schrift ons, dat hetgeen ze teweegbrachten te verstaan is, als een *sterking der zielen*. En dat wel een *sterking der zielen*, die ze niet maar afbaden, opdat God ze mocht schenken; maar zulk een die zij zelf, in Gods kracht, door hun verschijning, door hun optreden, door hun woord en toespraak teweegbrachten.

Reeds dit één feit, en het bericht van dit feit, legt alzo aan allen twijfel het zwijgen op. Het staat er door vast, dat de *ziel* *zwak* kan staan, dat ze in die zwakheid met *sterke* kan worden aangevuld, en dat die *sterking* in de verslapping haar door het optreden van een vurig en bezielend geestes des Heeren kan worden toegebracht.

Intusschen onderscheide men hier wel.

Er kan een plant zijn, die in de hitte der zon haar frischeheid inboet en op het verdorven staat, en dat gij ze in de schaduw brengt, ook haar aan den wortel bevochtigt en op het blad besproeit, en dat dank zij deze uw zorg die plant weer opleeft, haar slapheid in den stengel varen laat, dien stengel opbuigt, en straks weer groeit en geurt in kracht en frischeheid.

Dan zijt gij het metterdaad, die haar *gesterkte* hebt, en die teweegbracht dat ze weer kracht en frischeheid openbaart. Zoo echter, dat niet gij kracht in die plant hebt *ingebbracht*, maar alleen in dien zin, dat ge de natuurlijke krachten, die aan de plant eigen waren, weer geprikkeld en tot werking bekwaam hebt.

Maar van heel anderen aard is natuurlijk het verschil in eigen kracht tusschen een zwalpende bieze en den schier metalen cederstam. Dan is de bieze, ook in haar meest frischen groei, slinkende slapheid vergeleken bij de reusachtige sterkte die in den ceder schuilt. En dit verschil in kracht nu valt ganschelijk buiten uw menschelijk bereik. Ook bij de teederste verzorging kunt ge al wat struik is nooit sterker in den stengel maken dan in den aard deser zwakke plant ligt, en wat de ceder tot ceder maakt, dat kunt niet gij hem toedragen, maar dat heeft de ceder op den Libanon van den Heere der heirscharen die op Zion woont.

En zoo nu ook is het, als ge uit het plantenrijk in het rijk der zielen overgaat. Ook in dat rijk der zielen zijn er die als olifanten in de voorhoven groeien, er zijn er die als cederen voor God op Libanon staan, maar er is ook de hyssop die tegen den wand leunt, en de bieze die op- en nederzijt bij elk zuchtje van den wind.

En wat gij nu wel kunt doen is, elk dier zielen naar haar aard sterken, zoodat de olifant volke kracht als olifant, de ceder met volle kracht als ceder, de hyssop met haar buigzame stengels als hyssop, en de bieze in haar ijheid als bieze alle kracht openbare die God er in gelegd heeft. Maar wat ge *niet* kunt, is de bieze in kracht gelijk aan den olifant, of ook de hyssop in sterkte gelijk aan den ceder maken.

Zoo is en blijft het God de Heere, die alleen machtig is, om ook in het rijk der zielen kracht te scheppen, kracht toe te beschikken, kracht uit te deelen, en wat u gegund wordt, is niet anders, dan om *op te waken* wat de ziel van God ontving, te *prikkeleten* ten leven wat God in de diepte der ziel verborg.

En dat ge dit laatste kunt, dat ligt aan de saamhoorigheid van ziel en ziel, aan den band die ziel met ziel saambindt, aan de heilige eenheid, die op alle hooge terrein de ziel des eenen met de ziel des anderen uitmaakt.

Zoodanig in het zingen de stem des éénen de stem des anderen uitloft, op toon brengt, meeneemt en in sterkte verhoogt, opdat in het samenzingen aller stem zich in hooger eenheid oplosse, zoo ook ondervangt in het samenleven voor Jezus de ziel des eenen de ziel des anderen, neemt die op en prikkelt en verheft ze, en maakt ze vanzelf kloeker, al ware het door niets anders dan door zelf kloek te zijn.

Wat leven van Jezus toch is geen leven als van stekken op een lange rij, met afgemeten afstand, naast elkaar uitgepoot, maar, heel anders, het leven van ranken die alle saam op één wortel, in eenzelfde wijnstok groeien, en daarom één leven saam gemeen hebben.

Uw ziel is er op geschapen, is er op aangelegd, om indrukken, invloeden, inwerkingen van eens anders ziel te ondergaan, en omgekeerd gelijke invloeden op anderen uit te oefenen. Al naar uw stemming is, kunt ge heel uw omgeving opheffen en geestelijk verhoogen, of ook geestelijk dof maken, drukken en neerslaan.

Die wisselwerking van ziel op ziel is niet kunstmatig, maar werkt vanzelf. Aldus is de aard van het zielenleven. We zitten niet als monniken in cel bij cel, wel naast elkander, edoch door steenen wand gescheiden. Neen, we leven saam, we vormen één gemeenschap, en, waar dit reeds in alle menschelijk leven zoo is, daar gaat dit nog veel sterker onder de gekenden des Heeren door.

Al wie ingelijfd is in den Middelaar, is met onzichtbare geestelijke vezelen aan zijn broederen verbonden.

Eén lichaam is het, zoo zijn we allen saam leden van hetzelfde organisme, en gelijk een gezond hart het hoofd hielder maakt, en een helder hoofd den voet met vaster tred doet voortschrijden, zoo gaat ook in dat heilig lichaam de regel door, dat het één lid vanzelf en ongemerkt op het andere lid inwerkt.

Wie zich slap aanstelt, werkt verslappend ook op anderen in. En omgekeerd wie zelf kloek en dapper, met gespannen heilige veerkracht in Jezus staat, spant en prikkelt en sterkt reeds daardoor het zielenleven in zijn broeder.

We doen elkander altoos iets.

God, als we zelve sterk in de Heere staan. Maar ook *zwak*, zoo dikwijls we ons *eigen* zielenleven laten inzinken.

En hierbij nu heeft ook het *gesproken woord* zijn betekenissen.

Niet het *woord alleen*, want grovelijk dwaalt wie waant, dat alleen in de taal der lippen invloed van ziel op ziel overgaat.

Dit is stellig niet zoo.

In den bezielden mensch spreekt alles. Zijn oog. Zijn gelaat. Zijn houding. Zijn gang. Zijn stemming. Zijn optreden. Heel zijn verschijning. Al zijn doen. Kortom heel de uiting van zijn persoonlijkheid.

Men noemt dit wel eens biologeeren. Maar juist zulk geestelijk, zulk Christelijk biologeeren is een hooge genade. En de slappe, zuchtende, altoos klagende kinderen Gods gissen van verre

niet, wat geestelijke schade ze door hun altoos zielogen ook aan anderen berokkenen.

Christelijk elkaar te leeren biologeeren is een hooge aienstomf. Mits het vanzelf toege, en noch kunstmatig zij noch in opwinding schijn toovore. Alle kunstbloem is in Gods hof verachtelijk. Wat in dien hof door zijn geuren verukken mag, is alleen de geestelijke bloem die in het licht des Eeuwigen ontloopt. Iets wat het Methodisme, wat vooral het Leger des heils, helaas, te vaak vergat, en daardoor vaak geestelijk wondde in steel van heelde.

Maar mits dit wel verstaan zij, komt zeer zeker ook aan het *gesproken woord* bij deze *sterking der zielen* een plaats der ere toe.

Paulus en Barnabas hebben ongetwijfeld ook door hun optreden, en heel hun verschijning, maar stellig niet minder door het *gesproken woord* de zielen der Iconiërs gesterkt.

En die werking oefent het woord nog, en zal het ook onder ons oefenen, mits het een *spreek* en geen *preken* zij. Niet een nog eens opzeggen en herhalen van door ieder toegestemde waarheden, die ala verkalen op de wateren der ziel blijven drijven, en er niet ingaan; maar een *woord uit het hart tot het hart*. *Eerst gevoeld en doorleefd* in de eigen ziel, en eerst alsdan naar de ziel des anderen uitgaande.

Die macht van het *gesproken woord* hangt aan ons leven in het *beuustzijn*.

Ge geloof wel, ge hebt wel lief, u wenkt wel de eeuwige hope, maar in het leven om u heen, vinden die zangen uwer ziel zoo weinig echo.

De stille arbeid van alle dag is zoo eenvoudig, zoo eenontig. Er is wel ernst in het leven, maar die ernst als de hoogte vloed, die slechts een enkel maal zijn wateren tegen het strand uwe levens opstuwt. En voorts stuit ge op zooveel dat onrein is, op zooveel dat u laag neertrekt. Op meer nog dat u dof maakt en ontleit.

Dan is het licht wel in de ziel, maar de nevelen zijn te dicht, en de straal van uw licht kan er slechts flauwelijk doorschijnen.

Dat dempt dan den gloed die in u is. Het dooft uw geloofsmoed. Het doet uw frischeheid van ziel verdorven. Het is of ge de gemeenschap met uw Jezus niet meer grijpen kunt; of uw gebod stuit op een koperen gewelf; of de toewijdinge lieftde in u geboeid ligt in zelf-zuchtige banden.

Dat maakt dan de ziel zwak en slap. De bieze neigt haar kop naar het slijk. Er is geen gemeenschap, geen bezieling, geen veerkracht.

En dat duurt tot een menschenstem, de stem van een *broeder* ons in het oor, en door het oor tot in de ziel klinkt, die de heilige aanspr in ons hart weer in trilling brengt.

Want *de stem*, mits het een stem uit het hart zij, dringt open de buitenwereld terug, en roept de wereld van ons hart naar buiten.

De nieren breken. Het licht des geloof en der lieftde en der hope kan weer in warmen, helderen gloed naar buiten stralen.

En nu er maar weerklank komt, en zang van buiten, nu zingt ook onze ziel weer warm uit haar eigen diepte mee.

Zalige harmonieën omringen ons. Zalige harmonieën trillen in ons.

En de bieze buigt het hoofd weer op. De ziel verheft zich in ons. En gesterkt door het broederwoord, spant zich ons zielenleven weer in heiligen jubel voor God.

Amsterdam, 24 Sept. 1897.

Kentering.

Met ongemeen genoegen zagen we, dat er kentering komt in de stemming des gemoods, waarmede de Gereformeerde belijders in de Ned. Herv. kerk te onswaart bezielid zijn.

Dit is te merken in de *Gereformeerde Kerk*, een weekblad, dat we thans weer in onzen horizon trekken, en evenzoo in het *Tweemaandelijks Tijdschrift*, dat onder den titel van Spurgeons tijdschrift tegen de *Downgrade*, namens de *Confessioneele Vereniging*, het licht zag.

In zake het kerkelijk conflict van 1886 staan we nu eenmaal lijnrecht tegenover elkander.

Wij kunnen en mogen niet anders dan de houding der achtergeblevenen te dien opzichte wraken en veroordelen, en dit blijven we dan ook doen zonder zweem van verbloeming. En omgekeerd kan het wel niet anders of op dit punt blijven deze broederen hard tegen ons spreken. Over en weer toch zou elk toegeven ten deze een oordeel over eigen houding met zich brengen.

Zoolang dan ook alleen diegenen aan het woord waren, die in 1886 persoonlijk tegenover elkander stonden, was het maar veiligst dat men elkaar ook in het publiek debat meed. Zij die daartoe de zelfbeheersching misten, deden niet anders dan de droeve ervaring op van bittere woorden op hun lippen en van ijs dat aanvroor over hun hart.

Gelukig dat tijd slijt, en dat er thans, nu het eerste decennium achter ons ligt, reeds een terugkeer tot meerdere bezonnenheid valt te bespeuren, die vooral door de jongeren bevorderd wordt.

Verstaat men over en weer, dat men ook bij het heftigst kerkelijk verschil, nochtans in de worsteling met de Modernen, Groeningers en Ethischen, een hoogen en heilig belang gemeen heeft, dan maant dit tot het zoeken van een *modus vivendi*, waardoor weer saamwerking, saamspreking en saamschrijven op het *niet* betwiste, maar *gemeenschappelijke* terrein mogelijk wordt.

Prijsgeven van de kerkelijke quaestie in zien, vergissen zich ten eenemaal. Maar als men vooruit weet, en als telkens bleek, dat elke aanspraak op dat terrein voorshands slechts verbittert en verwijderd, eischt toch Christenplicht, dat men een meer geschikt terrein zoekt, om zich tegenover elkander uit te spreken.

En dat terrein nu is ongetwijfeld: het *wetenschappelijke theologische*.

Ware in de periode van 1750—1850 de Gereformeerde theologie niet derwijs amadelijk veronachtzaamd geworden, we zouden toen de strijd begon, niet zoo verward van inzicht en gedeeld in onze overtuigingen gestaan hebben.

Nu daarentegen waren we, de één voor

en de ander na, theologisch niet *gezond*, maar *krank*.

Toen derhalve de dorst naar theologisch-historische vastheid weer wakker werd, greep ieder op eigen gelegenheid in het verleden terug, en met veel halve wetenschap moesten we onze koers bepalen.

Kohlbrugge deed dit door zich meest aan Luther aan te sluiten, gelijk hij dan ook van huis uit Luthersch was; de confessioneelen vonden in veel Engelsche auteurs hun sterkte; onder het volk hing men aan Smytegelt en Brakel; de mystieken liepen hoog met Lampe weg; de Vrienden der waarheid hielden het met Maccovius en Comrie; slechts enkelen sloegen Calvija weer op; en zoodoende had ieder wat wils, en ontstond er een grenzenloze spraakverwarring.

Wat men nu met handelen kunnen wachten, tot nader onderzoek meer klaarheid, en door klaarheid eenheid had geeweekt, zoo ware veel verwijdering voorkomen.

Maar natuurlijk dit *kon niet*.

De stroom van het kerkelijk leven wacht niet tot de studien gereed zijn.

Die stroom bruist rusteloos voort en voort, en zoo werd men voor beslissingen geplaatst, die geen uitstel duldden, en door allerlei geesten in verschillende zin gewezen werden.

Er zat dus niet anders op, de studie die vooreerst niet gereed was, moest nu daarna komen, en die studie bleef niet uit.

Als vrucht van die studie zijn tal van algemeene theologische, dogmatische, ethische en kerkrechtelijke vraagstukken nu reeds op een wijze onderzocht, die tot het uitstippelen van zekere vaste lijn geleid heeft. En nog zijn deze studien eerst in haar aanvang. Slechts de eerste stralen schoten nog over den horizon uit. Van een volle middagzon zijn we nog zeer verre.

Toch hebben juist die studien nu reeds verzoenend en hereenigend gewerkt.

Meer dan voorheen voelt en erkent men, dat men' toch eigenlijk hetzelfde beoogt, t.w. den triomf der Gereformeerde beginselen. Dat men te worstelen heeft met eenzelfde vijand. Dat opheffing van de bestaande verschillen alleen door dege studie is te verkrijgen. En dat voor die studie slechts één goede methode denkbaar is.

Men begint deswege over en weer reeds eenigszins belang te stellen in elanders arbeid. Men leest weer wat van beide kanten geschreven wordt. Over een degelijk werk dat uitkomt, verheugt men zich, zonder te vragen uit wat kamp het komt.

Als we het eens kras mogen zeggen: De kwajongensmanieren om elkaar uit te veteren, en gal voor ink in zijn pen te nemen, krijgen gedaan. Men schaaft er zich nu zelf over. En, behoudens stipte en strenge reserve voor het principiele conflict, komt er weer iets van waardering van elanders pogen.

Onzerzijds is dit vooral daardoor bereikt, dat we er niet aan denken, onze studien op touw zetten enkel met het doel om de Hervormde broederen schaakmat te zetten, maar dat we studeeren, om zuiver wetenschappelijk den weg der waarheid op te sporen.

Niet meer de polemist was onzerzijds aan het woord, maar de rustige beoefenaar der wetenschap.

Moest het er nu toe komen, dat men ook van de overzijde zich al meer op dat standpunt plaatste, dan viel nu reeds te profetieren, dat de dag niet meer verre kon zijn, waarop samenwerking in den wetenschappelijke strijd mogelijk zal worden.

Sloeg ook het *Tweemaandelijks Tijdschrift* dien weg op, dan zou ons niets liever zijn, dan het ook bij onze lezers in te leiden; en ook al mocht blijken, dat dit *Tijdschrift* toch weer in hoofdzaak *polemisch* was, dan durven we toch, met de inleiding voor oogen, hope koesteren, dat poging tot studie in dit tijdschrift het overwicht zal behouden over wat bitter smaakt.

Houde men toch het hoog en heilig doel, waarop men beiderzijds mikt, scherp in het oog.

In de publieke opinie is de Moderne theologie geteindigd met een volkomen bankroet. De Critische school heeft zich uitgeput, en het protest tegen haar vernielingswerk wordt algemeen.

Een ook de Ethische theologie, die een tijdlang alleenheerschende meende te zijn, ondervindt van dat bankroet der Critische school de voor haar nadeelige gevolgen.

Reeds is ze van meer dan één kant in *mora* gesteld, om of den Modernen wimpel te hyschen en daardoor haar oprechtheid te redden, of wel om positief Christelijk te blijven, maar dan ook vierkant met de Critische school te breken.

Ook haar dagen zijn geteld.

Reeds zegt het hooge bloesje op het bleek gelaat u, wat het kwaad is, dat verborgen woelt en de kracht verteert.

Practisch en mystiek reikt haar macht nog verre, maar als *theologie* zakt ze ineen.

Er is dan ook geen quaestie van, of de periode die we nu zijn ingetreden, leidt ons tot de vernieuwde heerschappij der eens zoo geminachte en vertreden *Gereformeerde theologie*.

Aan haar en aan haar alleen is als theologie de eerstkomende toekomst.

Ze weikt weer de belastingstelling. Ze prikkelt weer tot onderzoek. Haar naam te dragen wordt een eeretitel. Studieproducten van breeden omvang en wijde strekking heeft ze reeds aan te wijzen. En dat ook in opbouwende, systematische zin. Niet enkel detailstudie, maar ook saamvattende studie. Men werkt architectonisch.

Doch natuurlijk die triomf der Gereformeerde theologie zal niet de triomf van één enkel systeem, noch ook de triomf van de zienswijze van één enkel geleerde zijn.

Allerlei geesten, allerlei richtingen zullen openbaar worden. Van verschillende kant zal men het groote, machtige onderwerp

aanvatten. En eerst uit dien smeltkroes zal ten slotte een zuiver en gelouterd resultaat komen.

Met name zal daarbij aanstonds de tegenstelling opkomen, gelijk dit bij elke historische school is, tusschen hen, die reprimereend het vroeger beledene ganschelijk maintineeren willen, en die anderen, die achten, dat er geen proces in het geestelijk, kerkelijk en wetenschappelijk leven is, zonder critiek op het verleden en zonder aansluiting aan het bewustzijn van eigen tijd.

En dit is goed ook.

Die beiden hebben elkander noodig. De één moet den ander controleeren. En zoo dwingen beiden elkaar, om steeds dieper tot de beginselen door te dringen en te degelijker rekenschap te geven van hun gevoelen.

Dit zou niet kunnen, als men over en weer te weinig gemeen had.

Maar wie zich de moeite gunt, om in breede lijst naast elkaar te plaatsen, eenzijdig de beginselen, de uitgangspunten, de overtuigingen en de dogmatische stukken, waarin men beiderzijds volkomen overeenstemt, en schier met één mond spreekt, en daar anderszids tegenover te stellen de kleine reeks punten waarover geschil loopt, die merkt aanstonds, dat er in schier alle grondstukken der belijdenis moedgevende overeenstemming bestaat, en dat de punten van geschil noch door hun aantal noch door hun gewicht ook maar van verre halen bij de artikelen van de henotische lijst.

Dat nu over die geschilpunten ernstig, en zonder het sparen van elkaars gevoelen, openlijk geredetwist wordt, is uitnemend. Dien strijd wenschen ook wij niet te ontwijken.

Mits het zij op deze voorwaarde, dat men van beide kanten elke voorstelling mijde, alsof men ter oorzake van deze geschilpunten elkander verbijten en vereten mocht. Dat mag nimmer.

We hebben ook in onze Gereformeerde wetenschappelijke studie de eere van den Gereformeerden naam hoog te houden.

Zonder conclusie.

Indertijd wezen we op den strijd door Dr. G. Hulsman, pred. bij de Hervormden te Zandvoort, tegen Dr. Zeydner en de jongere Ethischen aangeboden.

Dat die strijd ons boeide, was niet uit den lagen lust in een theologisch hanengevecht, maar wijl het de hoop deed rijzen, dat het op den hellenden weg der Vermittlungs-theologie tot een staan mocht komen.

Toch gaven we reeds destijds onze opmerking ten beste, dat Dr. Hulsman wel den moed bleek te bezitten, om dapper voor zijn overtuiging uit te komen, maar dat het hem faalde aan de wilsonsequentie, om de lijn, die hij uitstippelde, nu ook door te trekken.

Het verloop van deze worsteling bevestigde ons daarin.

Tamelijk uit de hoogte is Dr. Hulsman door zijn wetenschappelijke vrienden terecht gezet, en die hem bijgesprongen, deden dit meer gemoedelijk dan logisch.

Thans nu het eind van dit debat gekomen is, geeft Dr. Hulsman dan ook in *zijn laatste woord*, bij Kemink te Utrecht uitgekomen, ons deze conclusie:

Wij zijn in een vrij vaderland en ieder is vrij om te gelooven wat hij wil, en waarin hij gelukkig is, zoo hij andersdenkenden maar niet wil tyranniseren. Ik gun anderen de wetenschap, de exacte wetenschap, — ik vraag alleen vergunning voor mij en duizenden met mij, om het Evangelie te mogen vertrouwen, omdat ik voel, dat ik in dit Evangelie heb het brood des waarachtigen levens voor mijn ziel. De wonderlijke boodschap des heils komt tot mij en ik wil die boodschap vertrouwen. Mijn verstand aan dit geloof gevangen gevende, kan ik verder met critiek al zeer weinig uitrusten. Het vertrouwen in Christus brengt mij tot vertrouwen in de Schrift.

En dan spreekt hij Dr. Zeydner aldus toe:

Ik reik u vader weer de broederhand toe, in de hoop dat het resultaat van den gansen strijd zal zijn de vestiging van de vaste overtuiging: „Door het geloof in Christus tot het vertrouwen in de Schrift”, of met de wetenschappelijke critiek tot het standpunt der Evangelischen, tot dat der modernen en ten slotte tot agnosticisme en scepticisme”.

Zoo loopt dan ook dit beekje weer dood in het zand.

Sterker nog, Dr. Hulsman verklaart dit zelf te willen. Immers op een opmerking onzerzijds, dat een optreden, als het zijne, tot consequentien moest leiden, antwoordt hij op blz. 14:

Dr. Kuyper vraagt in de *Heraut*, of ik den aangevangen strijd nu hierbij laat, terwijl de gevolgen van mijn optreden blijkbare van geringe betekenis zijn. Ik antwoord, dat ik tevreden ben met de kleine overwinning, in brederen kring de overtuiging gevestigd te hebben, dat de tegenwoordige wetenschappelijke critiek van het O. T. noodzakelijk moet voeren tot het standpunt der evangelischen (Harnack) en van dat der evangelischen tot dat der modernen (Hoeckstraal). Tallooze bewijzen van sympathie zijn mij toegenonden door menschen van allerlei richting. Het laatste eerlijke stuk van Dr. Drijber in „Geloof en Vrijheid” bewijst het recht van mijn optreden opnieuw. Verder beger ik niets.

Juist dit nu, dat Dr. Hulsman *verder niets biggert*, vervult ons met leedwezen.

Hij zelf moet toch toegeven, dat de tegenstelling die hij opwierp, geen oiseuse quaestie geldt.

Als in den strijd over het einde en den ondergang dezer wereld door het Neptunisme tegenover het Plutonisme partij wordt gekozen, kan men zich uitnemend wel voorstellen, dat de pleitvoerder zegt: „Als de tegenstelling maar duidelijk is geworden, en het klaar is, dat de Plutonist er zich zelf inpraat, ben ik tevreden. *Meer beger ik niet*”.

Maar is zulk waar een belijde ten u zelf zegge jonge Ethischeus ten leste te Modernen, ja komen?

Kan men zulk uitspreken, en liefhebben een v diag wacht, en blauw blauw lat

Heeft de wer heeft de kerk, noodiger dan l u ger stilt, en is

„Die invloedrijke van den levend voorts met den reiken van de perik terug te t

Paulus had bracht een anet het badwater af hem was voorge

Toch niet u sympathie der Heere, hun God ten dat niet he Christus aan d haar heil ontgin

Hoe kan dan Heeren zeggen hoogleeraren er en kerk naar he me heenleiden”, gea toe doen, a problem?

Ja, zelfs als ongeoorloofd. Uit de praer misse van de j tweewerleideak schap, volgt tw

Kan dit dan Is het denken kracht? Een b der dien dwang

Kunt ge dan zonder dat er eting van die lijn

Zijn het dan En is er geen l gedachte? Of is die er nog van wetens anders over d tiek als basis voe

Althans psyc tiek dan toch, al te rechtvaardig